

Економічний потенціал сільських територій Закарпатської та Івано-Франківської областей

Ариштаєв А. Ю.¹, Любка В. В.²

Опубліковано	Секція	УДК
28.02.2025	Економіка	

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15516891>

Анотація. У статті досліджено економічний потенціал сільських територій Закарпатської та Івано-Франківської областей. Метою статті є дослідження теоретико-практичних аспектів складових економічного потенціалу сільських територій. Для досягнення поставленої мети виконано наступні завдання: дослідити складові економічного потенціалу сільських територій; обґрунтувати рівень валового регіонального продукту та частку валового регіонального продукту областей у загальній структурі України, проаналізувати бюджетні показники Закарпатської та Івано-Франківської областей. Для проведення ґрунтового аналізу економічного потенціалу сільських територій застосовано різні наукові методи, зокрема, методи аналізу і синтезу використані при обґрунтуванні складових економічного потенціалу сільських територій; емпіричні методи застосовано при аналізі вторинних даних динаміки обсягів валового регіонального продукту, а також при дослідженні питомої ваги валового регіонального продукту Івано-Франківської та Закарпатської областей у загальній структурі України. Авторами обґрунтовано складові економічного потенціалу сільських територій, серед яких: природно-ресурсний, виробничий, науково-технічний та фінансовий потенціали. Встановлено, що приріст загального фонду Івано-Франківської обл склав 27,26%. Видатки на органи місцевого самоврядування склали 59046347,73 або ж 7,92%, а місцеві податки склали 5,5%. Приріст видатків на освіту зріс на 5,72%, а ЖКГ – 11,94%. Приріст на охорону здоров'я становив мінусове значення (-4,33%). Обсяг валового регіонального продукту Івано-Франківської обл. складає 119 680 млн.грн., в той час як Закарпатської обл. – 1,4%, тобто 75 626 млн.грн. Встановлено, що Закарпатська обл. виробляє набагато менше продукції порівняно з Івано-Франківською обл. Найбільший рівень валового регіонального продукту спостерігається у м. Київ, а серед ТОП-5 областей – Дніпропетровська, Харківська, Львівська, Київська та Донецька області. Івано-Франківська область посідає 13-те місце, а Закарпатська – 23-тє місце. Обидва регіони мають спільні можливості для розвитку сільських територій шляхом інтеграції до національних та європейських програм підтримки, впровадження інновацій в агропромисловому комплексі, розвитку зеленої енергетики та підтримки креативної економіки.

¹ аспірант, Державний вищий навчальний заклад "Ужгородський національний університет", <https://orcid.org/0009-0003-8228-9230>

² Аспірант, Національний університет «Львівська політехніка» <https://orcid.org/0009-0002-1953-7169>

Ключові слова: сільські території, Закарпатська обл., Івано-Франківська обл, економічний потенціал, ВВП.

Economic potential of rural areas of Zakarpattia and Ivano-Frankivsk regions

Abstract. The article investigates the economic potential of rural areas in the Zakarpattia and Ivano-Frankivsk regions. The purpose of the article is to explore the theoretical and practical aspects of the components of the economic potential of rural territories. To achieve this goal, the following tasks were carried out: to study the components of the economic potential of rural areas; to substantiate the level of gross regional product and the share of the regions' gross regional product in the overall structure of Ukraine; and to analyze the budget indicators of the Zakarpattia and Ivano-Frankivsk regions. Various scientific methods were used to conduct a comprehensive analysis of the economic potential of rural areas. In particular, analysis and synthesis methods were applied to justify the components of the economic potential of rural territories. Empirical methods were used to analyze secondary data on the dynamics of gross regional product volumes, as well as to examine the share of the gross regional product of Ivano-Frankivsk and Zakarpattia regions in the national structure. The authors substantiated the components of the economic potential of rural areas, including natural-resource, production, scientific-technical, and financial potentials. It was established that the increase in the general fund of Ivano-Frankivsk region amounted to 27.26%. Expenditures on local self-government bodies totaled 59,046,347.73 UAH, or 7.92%, while local taxes accounted for 5.5%. Education spending increased by 5.72%, and housing and communal services by 11.94%. However, expenditures on healthcare showed a negative growth rate of -4.33%. The volume of gross regional product (GRP) of the Ivano-Frankivsk region amounts to 119,680 million UAH, whereas that of the Zakarpattia region is 75,626 million UAH, or 1.4% of the national total. It was found that the Zakarpattia region produces significantly less output compared to the Ivano-Frankivsk region. The highest GRP level is observed in the city of Kyiv, while the top five regions include Dnipropetrovsk, Kharkiv, Lviv, Kyiv, and Donetsk regions. Ivano-Frankivsk region ranks 13th, while Zakarpattia ranks 23rd. Both regions have shared opportunities for the development of rural areas through integration into national and European support programs, the introduction of innovations in the agro-industrial complex, the development of green energy, and support for the creative economy.

Keywords: rural areas, Zakarpattia region, Ivano-Frankivsk region, economic potential, GDP.

Вступ

Аналіз економічного потенціалу сільських територій є важливим з точки зору забезпечення регіонального балансу розвитку, зміцнення продовольчої безпеки та підвищення добробуту населення. Сільські території мають унікальні природні, туристичні, трудові та ресурсні можливості, які залишаються недостатньо реалізованими. Закарпатська та Івано-Франківська області характеризуються вигідним географічним розташуванням, багатством лісових, водних і рекреаційних ресурсів, що створює передумови для розвитку аграрного сектору, зеленого туризму, крафтового виробництва та переробної промисловості. У контексті євроінтеграційних прагнень України, ці території можуть стати каталізаторами транскордонного співробітництва та соціально-економічного зростання. На тлі децентралізації влади та зростання ролі громад виникає нагальна потреба в нових підходах до оцінювання й активізації локального економічного потенціалу. Дослідження сприятиме формуванню ефективних стратегій розвитку сільських територій, дозволить виявити бар'єри і резерви зростання, а також обґрунтувати напрями підвищення конкурентоспроможності цих регіонів з урахуванням сучасних викликів, таких як депопуляція, міграція трудових ресурсів, обмеженість інфраструктури та інвестицій.

В сучасних умовах дослідження теоретико-практичних аспектів формування потенціалу сільських територій здійснювали вітчизняні та зарубіжні вчені, зокрема, серед яких Бочко О. [3], Газуда Л.М., Готра В.В. [5], Малік М.Й. [8], Сторонянська І.З. [11], Юрчишин В.В. [13] та багато ін.

Постановка завдання. Метою даної статті є дослідження теоретико-практичних аспектів складових економічного потенціалу сільських територій. Для досягнення поставленої мети виконано наступні завдання: дослідити складові економічного потенціалу сільських територій; обґрунтувати рівень валового регіонального продукту та частку валового регіонального продукту областей у загальній структурі України. Для проведення ґрунтового аналізу економічного потенціалу сільських територій застосовано різні наукові методи, зокрема, методи аналізу і синтезу використані при обґрунтуванні складових економічного потенціалу сільських територій; емпіричні методи застосовано при аналізі вторинних даних динаміки обсягів валового регіонального продукту, а також при дослідженні питомої ваги валового регіонального продукту Івано-Франківської та Закарпатської областей у загальній структурі України.

Результати

Економічний потенціал сільських територій характеризується сукупністю усіх ресурсів і можливостей, які можуть бути використані для її економічного розвитку. Він визначає рівень конкурентоспроможності, продуктивності та здатності до інноваційного розвитку. Основною метою використання економічного потенціалу є забезпечення стабільного економічного розвитку, підвищення добробуту населення та ефективне використання наявних ресурсів.

Економічний потенціал складається з кількох ключових компонентів (рис. 1):

Природно-ресурсний потенціал включає земельні, водні, мінеральні та біологічні ресурси, що є основою для сільського господарства, промисловості та енергетики.

Виробничий потенціал характеризується наявністю промислових підприємств, технологій, транспортною та енергетичною інфраструктурою.

Науково-технічний потенціал характеризується рівнем розвитку науки, інноваційних можливостей, наявністю дослідницьких установ та впровадження технологій.

Фінансовий потенціал характеризується наявністю капіталу, інвестиційних ресурсів, кредитної системи та фінансових інструментів, що забезпечують розвиток економіки. Закарпатська та Івано-Франківська області мають значний природно-ресурсний потенціал завдяки своєму вигідному географічному розташуванню, різноманітним ландшафтам та багатим природним дарам. До них належать родючі ґрунти, лісові ресурси, мінеральні джерела та родовища корисних копалин. Гірський рельєф Карпат сприяє розвитку лісового господарства, туризму та видобутку природних ресурсів, особливо на Закарпатті. Івано-Франківська обл. вирізняється своїми рекреаційними та бальнеологічними ресурсами, а також сільськогосподарськими угіддями, які придатні для вирощування широкого спектру сільськогосподарських культур та тваринництва.

Виробничий потенціал обох регіонів характеризується розвиненим агропромисловим сектором, харчовою та деревообробною промисловістю, а в деяких районах – машинобудуванням та легкою промисловістю. Івано-Франківська обл. також має сильнішу присутність у хімічному та енергетичному секторах. Однак такі проблеми, як застаріле обладнання, низький рівень інвестицій та обмежений доступ до інновацій, знижують ефективність виробничих потужностей. У Закарпатті наявність транскордонного співробітництва та іноземних підприємств певною мірою компенсує ці обмеження, сприяючи місцевій зайнятості та трансферу технологій.

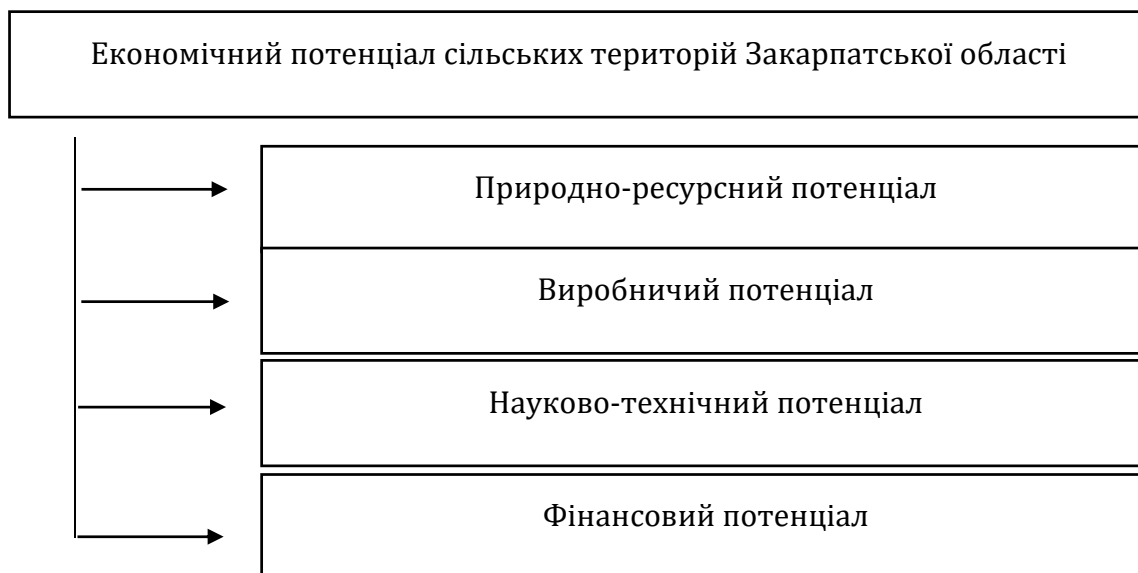

Рис. 1. Складові економічного потенціалу сільських територій*

*Систематизовано автором

Обидва регіони мають вищі навчальні заклади та наукові центри, які сприяють розвитку інновацій та людського капіталу. Івано-Франківськ, зокрема, є домівкою для кількох університетів та дослідницьких установ, що спеціалізуються на енергетиці, екологічних технологіях та інженерії. Незважаючи на це, комерціалізація наукових досліджень залишається низькою, а співпраця між академічними колами та бізнесом потребує посилення. Закарпаття, з його прикордонним розташуванням, має потенціал для наукового обміну та участі в міжнародних програмах, хоча наразі йому бракує потужної наукової інфраструктури.

Фінансовий потенціал є ключовим фактором регіонального розвитку, і він виявляє найбільш критичні розбіжності між Закарпаттям та Івано-Франківськом. Івано-Франківська область демонструє відносно міцнішу фінансову базу, зі зростаючим регіональним бюджетом, стабільними місцевими податковими надходженнями та більш суттєвими інвестиціями в ключові сектори, такі як освіта, комунальні послуги та державне управління. Натомість Закарпаття має нижчий рівень фінансової автономії та стикається з проблемами мобілізації внутрішніх фінансових ресурсів. Частка регіону у валовому регіональному продукті значно нижча, що свідчить про слабшу фіскальну спроможність. Розвиток фінансового потенціалу в обох регіонах вимагає підвищення бюджетної ефективності, збільшення залучення приватного та міжнародного фінансування, а також стратегічних інвестицій у високорентабельні сектори, такі як зелена енергетика та креативна економіка.

В табл. 1. наведено інформацію про величину валового регіонального продукту кожної з досліджуваних областей у 2020-му та 2021-му роках.

Відповідно до даних табл. 1. у 2021-му році найвищий валовий регіональний продукт спостерігається у м. Київ, а серед ТОП-5 областей – Дніпропетровська, Харківська, Львівська, Київська та Донецька області. Івано-Франківська область посідає 13-тє місце, а Закарпатська – 23-тє місце. Найменшу частку складає Луганська та Чернівецька області з лише 1% частки.

На рис. 2. продемонстровано частки валового регіонального продукту областей в структурі України.

На рис.3 виокремлено проілюстровано частку валового регіонального продукту Івано-Франківської та Закарпатської областей відносно України.

Таблиця 1

Валовий регіональний продукт, млн. грн за 2020-й та 2021-й роки*

1	Валовий регіональний продукт, млн. грн	
	2020р.	2021р.
1	2	3
Україна	4222026	5450849
Автономна Республіка Крим
області		
Вінницька	135867	173531
Волинська	77404	92535
Дніпропетровська	398732	582363
Донецька	206309	283326
Житомирська	91365	113919
Закарпатська	62022	75626
Запорізька	167260	228906
Івано-Франківська	90398	119680
Київська	242406	291519
Кіровоградська	75208	99564
Луганська	43204	52135
Львівська	236254	296182
Миколаївська	96648	124162
Одеська	220242	271669
Полтавська	188424	266694
Рівненська	71901	88859
Сумська	80432	105254
Тернопільська	62661	81485
Харківська	257805	319796
Херсонська	68467	88182
Хмельницька	96380	119876
Черкаська	108822	131154
Чернівецька	45054	54582
Чернігівська	84068	113474
м.Київ	1014693	1276376
м.Севастополь

*Сформовано на основі джерела [6]

Хоч частка Івано-Франківської та Закарпатської областей здається не значною, всього лише 2,2%, та все ж грає свою роль. У грошовому еквіваленті, валовий регіональний продукт Івано-Франківської області складає 119 680 млн.грн. В той час як Закарпатської області – 1,4%, тобто 75 626 млн.грн.

Отже, Закарпатська область виробляє набагато менше продукції порівняно з Івано-Франківською.

Перш за все розглянемо бюджетні показники Івано-Франківської та Закарпатської областей, адже фінансування та правильне розподілення коштів як бюджету чи то

інвестицій, дотацій, трансфертів тощо відіграє важливу роль та безпосередньо впливає на розвиток, його напрями та можливості до реалізації.

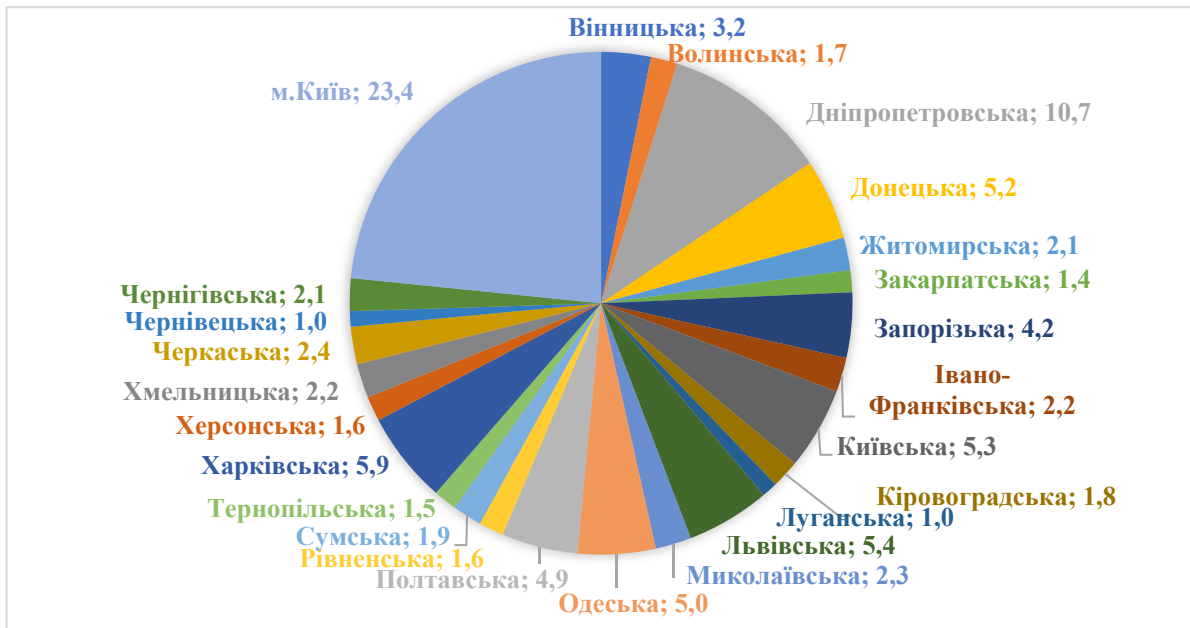

Рис. 2. Частки валового регіонального продукту областей у загальному підсумку (України) у 2021-му році, %

*Сформовано на основі джерела [6]

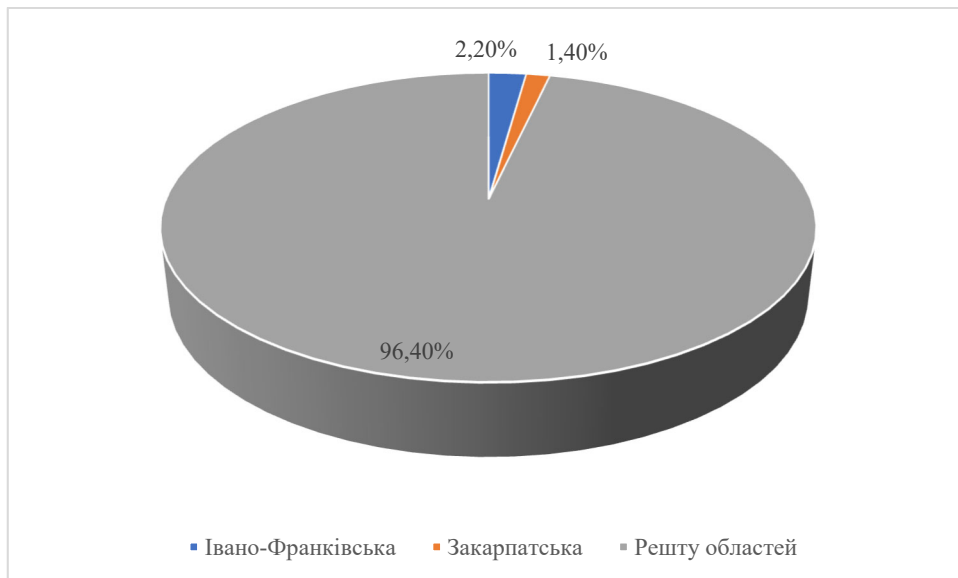

Рис.3 Частка валового регіонального продукту Івано-Франківської та Закарпатської областей у загальному підсумку (України) у 2021-му році, %

*Сформовано на основі джерела [6]

В табл.2 наведено бюджетні показники Івано-Франківської та Закарпатської областей відповідно станом на липень 2022 року з офіційних джерел «Децентралізація».

Таблиця 2

Бюджетні показники Івано-Франківської області станом на липень 2022 року

Назва	Затверджено	Фактично	Минулий рік	Приріст, грн	Приріст, %
Заг. фонд. (без трансф.)	9252208571,35	5451749169,17	4284025771,66	1167723397,51	27,26 %
Спец. фонд. (без трансф.)	617877244,83	333326875,93	380607902,42	-47281026,49	-12,42 %
ПДФО	6094204370,0	3790521645,54	2755447392,61	1035074252,93	37,56 %
Єдиний податок	1102756723,35	614255031,62	521064432,69	93190598,93	17,88 %
Земельний податок	759008380,0	367575695,98	398344548,44	-30768852,46	-7,72 %
Акцизний податок	486053284,0	175937484,54	224633423,5	-48695938,96	-21,68 %
Місцеві податки	2080864711,35	1077924175,08	1021209565,27	56714609,81	5,55 %
Офіційні трансферти	6863229131,17	4023277401,38	4340304524,91	-317027123,53	-7,3 %
Видатки (Заг. та спец фонди)	17388246733,52	8178397638,63	8136325032,71	42072605,92	0,52 %
Видатки на органи місцевого самоврядування	1593073047,17	804974695,75	745928348,02	59046347,73	7,92 %
Освіта	9336852230,37	5158563872,97	4879580025,49	278983847,48	5,72 %
Охорона здоров'я	701376561,05	331341382,66	346327460,12	-14986077,46	-4,33 %
ЖКГ	923549144,27	392617904,44	350728910,79	41888993,65	11,94 %

*Сформовано на основі джерела [7]

За даними сайту «Децентралізація» [7] приріст загального фонду склав 27,26%. Видатки саме на органи місцевого самоврядування склали 59046347,73 або ж 7,92%, а місцеві податки склали 5,5%. Приріст видатків на освіту зріс на 5,72%, а ЖКГ – 11,94%, але приріст на охорону здоров'я становив від'ємне значення - (-4,33%). Бюджетні показники Закарпатської області (табл. 3) вказують на те, що приріст загального фонду склав 32,06%. Видатки на органи місцевого самоврядування склали 13,61%, а місцеві податки склали 1,1%. Приріст видатків на освіту зріс на 4,27%, а ЖКГ – 24,65% та 24,65% на охорону здоров'я.

Відповідно до даних можемо сказати, що загальний фонд Закарпатської обл. попри все має позитивний приріст. У результаті реалізації реформи децентралізації спостерігається зростання обсягу фінансових надходжень безпосередньо до територіальних громад, що сприяє більш ефективному використанню ресурсів та їх залученню до розв'язання конкретних соціально-економічних проблем на місцевому рівні. Зазначена тенденція забезпечує підвищення фінансової автономії громад та формує підґрунтя для сталого розвитку регіонів.

Таблиця 3

Бюджетні показники Закарпатської області станом на липень 2022 року

Назва	Затверджено	Фактично	Минулий рік	Приріст, грн	Приріст, %
Заг. фонд (без трансф.)	7196 559300,28	4600996889,72	3483927236,39	1117069653,33	32,06
Спец. фонд (без трансф.)	461572182,00	267211011,90	208936190,75	58274821,15	27,89
ПДФО	5000415 275,01	3433455038,69	2295589118,51	1137865920,18	49,57
Єдиний податок	853 421 182,00	504116689,26	447067731,79	57048957,47	12,76
Земельний податок	488 983 342,00	229889168,88	278875455,01	-48986286,13	-17,57
Акцизний податок	431 839 522,27	173925622,16	216066134,54	-42140512,38	-19,5
Місцеві податки	1 477 445 787,00	804768632,66	795991069,32	8777563,34	1,1
Офіційні трансферти	6 780 712 227,36	4127914684,34	4428029505,03	-300114820,69	-6,78
Видатки (заг. та спец. фонди)	15420430 377,56	7743292991,79	7298401840,98	444891150,81	6,1
Видатки на органи місц. самоврядування	1 462 951 067,69	783062950,49	689230552,83	93832397,66	13,61
Освіта	9 046 663 500,32	4921964307,84	4720586952,49	201377355,35	4,27
Охорона здоров'я	531 251 142,07	241751782,69	210186145,00	31565637,69	15,02
ЖКГ	596 587 327,87	273356313,06	219305779,53	54050533,53	24,65

*Сформовано на основі джерела [7]

Слід зазначити, що показники соціально-економічного розвитку Закарпатської області в окремих аспектах демонструють більш позитивну динаміку порівняно з Івано-Франківською областю. Зокрема, приріст видатків на охорону здоров'я в Івано-Франківській області має від'ємне значення (-4,33%), тоді як у Закарпатській області цей показник становить 15,02%, що свідчить про кращу фінансову спроможність регіону у сфері охорони здоров'я та ефективніше використання бюджетних ресурсів.

Висновки

Економічний потенціал Закарпатської області характеризується її багатогалузевим характером та прикордонним розташуванням, що відкриває широкі можливості для транскордонного співробітництва. Регіон має сприятливі природно-кліматичні умови для розвитку сільського господарства, зокрема виноградарства, садівництва, тваринництва та вирощування промислових культур. Значна частина території вкрита лісами, що забезпечує розвиток деревообробної та меблевої промисловості. Крім того, Закарпаття має потужний туристичний потенціал завдяки унікальним природним ресурсам (гори, термальні води, національні парки) та багатій культурній спадщині.

Івано-Франківська область також має значний економічний потенціал, зосереджений у кількох ключових галузях: енергетиці, лісовому господарстві, хімічній промисловості, харчовій промисловості та туризмі. Важливим надбанням є розвинена система малого та середнього бізнесу, яка адаптується до змін на ринку та створює робочі місця. Регіон має багаті природні ресурси: мінеральні води, ліси, корисні

копалини, а також розгалужену мережу рекреаційних та туристичних об'єктів у Карпатах, що формує привабливе середовище для внутрішнього та іноземного туризму.

Обидва регіони мають спільні можливості для розвитку сільських територій шляхом інтеграції до національних та європейських програм підтримки, впровадження інновацій в агропромисловому комплексі, розвитку зеленої енергетики та підтримки креативної економіки. Їхній економічний потенціал може бути розкритий повніше завдяки модернізації інфраструктури, покращенню логістичних зв'язків, підтримці підприємництва в гірських та важкодоступних районах, а також завдяки ефективній реалізації стратегій сталого розвитку та залученню інвестицій.

Напрямами подальших досліджень є детальне вивчення освітнього потенціалу сільських територій.

Список використаних джерел

1. Беженар І. М., Мамчур В. А., Малік Л. М., Германюк Н. В., Демченко О. В. Теорія сутності дефініції «сільські території». Економіка АПК. 2021. № 12. С. 46.
2. Белей С. І. Розвиток сільських територій в умовах децентралізації. Ефективна економіка. 2021. № 1. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2021/80.pdf. (дата звернення: 18.12.2024).
3. Бочко О. Ю., Росола У. В. Вплив пандемії на розвиток сільського господарства в Україні. Інтернаука. Серія: «Економічні науки». 2021. № 4 (48). С. 21-28.
4. Бутко М. П., Колоша В. П., Мурашко М. І., Рассказов О. І. Інституціональні критерії впливу сучасних агроформувань України на рівень розвитку сільських територій. Економіка АПК. 2021. № 12. С. 15–24.
5. Газуда Л. М., Готра В. В. Напрями розвитку сільських територій України в сучасних умовах. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка. 2022. Вип. 2 (60). С. 27–34. URL: <http://visnyk-ekon.uzhnu.edu.ua/article/view/266510> (дата звернення: 18.12.2024).
6. Державна служба статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 29.09.24).
7. Децентралізація влади: офіційний сайт. URL: <http://www.decentralization.gov.ua/region/item/id/> (дата звернення: 26.08.19).
8. Малік М. Й. До питання сталого розвитку сільських територій. Економіка АПК. 2008. № 5. С. 51–58.
9. Малік М. Й., Забуранна Л. В. Розвиток сільських територій в умовах децентралізації влади. Економіка АПК. 2017. № 7. С. 5–14.
10. Палапа Н.В., Білотіл В.Ю., Гончар С.М., Бабікова К.О. Сільські території України: сучасний стан, проблеми, шляхи розв'язання. Збалансоване природокористування, 2023. <https://journals.uran.ua/bnusing/article/view/278539>. DOI:<https://doi.org/10.33730/2310-4678.1.2023.278539>
11. Сторонянська І. З., Патицька Х. О. Методичні підходи до ідентифікації сільських територій: світова практика. Економіка АПК. 2020. № 5. С. 105.
12. Ходаківська О. В., Кононенко О. М. Еволюція економічних теорій сталого сільського розвитку. Економіка АПК. 2020. № 10. С. 49–61.
13. Юрчишин В. В. Сучасні аграрні перетворення в Україні. Ретроспективний нарис у трьох частинах. Київ : ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», 2013. 424 с.